

Галина ПЕТРИШИН

*Кандидат політичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
pgr190364@tnpu.edu.ua*

АЛГОРИТМИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ІНСТРУМЕНТ СИМВОЛІЧНОГО НАСИЛЬСТВА

У сучасному світі соціальні мережі суттєво трансформували способи взаємодії між людьми та стали ключовим елементом комунікаційної системи. Вони забезпечують, як миттєвий обмін інформацією, так і створюють нові можливості для інформаційно-маніпулятивного впливу на свідомість та поведінку людини через виробництво соціокультурних смислів. Головним інструментом цього впливу є алгоритми, які забезпечують підбір цифрового контенту у стрічці користувача на основі аналізу різних форм його активності: текстових публікацій, відеопереглядів, публікацій світлин, додавань і запрошень нових користувачів, реакцій на публікації, збережень інформації певного змісту та ін.

Наслідком такої селекції інформації є конструювання химерної «індивідуальної реальності», поза межами якої «іншого світу» не існує. Підсилює ці переконання віртуальне соціальне оточення користувача, відбір якого здійснюється теж алгоритмами на основі аналізу схожості позицій і уподобань. На відміну від прямого примусу, алгоритми у цифровому середовищі діють через нав'язування певних норм, цінностей і моделей поведінки, що сприймаються як природні та легітимні. У цьому контексті, на нашу думку, алгоритми соціальних мереж доцільно розглядати як форму символічного насильства, під яким ми розуміємо прихований механізм ціннісно-нормативного регулювання соціального простору.

Принагідно зауважимо, що концепт символічного насильства був розроблений П. Бурдьє, який визначав його як «м'яке, непомітне насильство, нечутне й невидиме навіть для самих його жертв» [5, с. 1]. У вітчизняному науковому дискурсі різні аспекти цієї проблематики знайшли відображення у науковому доробку Д. Бойко, В. М. Слюсар, Г. П. Чміль, Г. А. Черних та ін. [1, 2, 3, 4]. Зокрема, Д. Бойко зазначає, що символічне насильство є практикою використання знаків і символів для передачі інформації та емоцій, головна мета якої є підпорядкування і примус користувача задля досягнення певної мети. Вчений виділяє дві форми символічного насильства: об'єктивне (наприклад, різні форми мови) і суб'єктивне (конкретний агент насильства) [1].

Алгоритми постійно адаптуються до поведінки аудиторії та змін цифрового середовища. Зокрема, соціальна мережа Instagram нині функціонує як складна система візуального сортування контенту, враховуючи інтереси користувача, актуальність і час публікації, рівень взаємодії автора з публікацією та тривалість її перегляду. У підсумку користувач бачить той контент, який найвірогідніше викличе його реакцію. Щодо платформи YouTube, то ключовими критеріями розміщення і упорядкування об'єктів є історія переглядів користувача, тривалість перегляду інформації певного контенту та історія його поширень, кількість уподобань і коментарів та ін. Однією з найдинамічніших соціальних мереж, яка дозволяє швидко охопити аудиторію є TikTok. Його алгоритми враховують реакції користувачів до ключових фраз або слів, стилю монтажу, музичного супроводу та технічних параметрів пристрою. Формат коротких відео дозволяє платформі миттєво аналізувати поведінку аудиторії та оперативно коригувати рекомендації.

Алгоритми соціальних мереж активно формують інформаційний простір користувача та визначають, що потрапить у поле його уваги і стане об'єктом сприйняття. Завдяки цьому механізму алгоритми виступають механізмом впливу на світосприйняття явищ і предметів людиною, зумовлюють її інтереси та поведінку. У цьому значенні алгоритми можна розглядати як нову форму символічного панування.

У цифровому середовищі зовнішні атрибути людини такі як зовнішність, статус, одяг та власна значущість формується через цифрову самопрезентацію. Реакція аудиторії (лайки, коментарі, репости) набуває статусу нових маркерів престижу й соціального визнання. Ці нові маркери дуже часто впливають на формування уявлення про своє «Я» та мотивують до створення нових ідеальних образів, які б одержали найбільше позитивних реакцій аудиторії. Багатолике самопредставлення дедалі більше розщеплює ідентичність на множину непов'язаних між собою образів та сприяє відбору алгоритмами тих цифрових «Я» особистості, які будуть більш привабливими і значимими у цифровому просторі. А бажання бути видимим і значимим формує потребу відповідати штучно створеним стандартам та породжує психологічну напругу в контексті гонитви за значимістю своєї персони.

Те, що ми переглядаємо напряду формує наш психологічний стан, оскільки алгоритм реагує на наш внутрішні переживання, наприклад, чим більше ми переглядаємо тривожних новин або драматичних історій, тим більшою є їх кількість у нашій стрічці. У результаті світ навколо складається з того, що ми переглядаємо і відчуваємо.

Деструктивно на стан користувача впливає і тролінг, сутність якого зводиться до намагання тролля розпалювати різні агресивні дискусії між

користувачами або групами користувачів, завдяки емоційності та провокативному характеру повідомлень. Активність користувачів щодо поширюваних троями повідомлень сприймається соціальними мережами як замученість, а тому активно просувається алгоритмами. Усталені формати спілкування тролів перетворили їх на технології, що здатні сіяти паніку, поширювати дезінформацію та стали викликом в контексті стабільності суспільства.

Стимулом до радикалізації настроїв є мова ворожнечі. За даними дослідження Каліфорнійського університету, після зміни політики модерації на платформі Twitter, вона перетворюється на вороже комунікативне середовище, що посилює соціальну поляризацію внаслідок зростання кількості мови ворожнечі з 2179 до 3246 публікацій на тиждень [7]. У відповідь на це зростає суспільний запит на контроль над інформацією в стрічці та обмеження практик безконтрольного перегляду негативних і тривожних повідомлень. Тому сучасні платформи чимраз активніше впроваджують інструменти цифрового регулювання, метою яких є виявлення агресивного контенту й фільтрація мови ворожнечі.

Занижену самооцінку, почуття невідповідності та залежність від зовнішнього схвалення формують поширювані в мережах візуальні образи бездоганної зовнішності, спортивного тіла, якісного дозвілля та інших атрибутів успішного життя. Штучний інтелект підсилює цей вірусний контент та звужує простір для критичного осмислення справжньої суті успішного життя, джерела якого не в зовнішньому «фасаді», а у важкій праці та саморозвитку.

Одним із найгостріших етичних питань функціонування соціальних мереж є явище «тіньового бану» – прихованого обмеження видимості контенту без повідомлення про це користувача. Платформи можуть знижувати видимість тем, які вважаються небажаними або неприйнятними для рекламодавців, перетворюючись таким чином на інструмент прихованого контролю над інформаційним простором. Усвідомлення цього механізму змушує частину користувачів адаптувати власну поведінку до алгоритмічних вимог заради збереження видимості та соціального схвалення [6]. У цьому контексті соціальні мережі постають як середовище м'якого примусу, що стимулює конформність і ставить під питання можливість збереження суб'єктності в умовах алгоритмічного управління увагою та символічним порядком.

Алгоритмічні системи не лише відображають існуючі соціальні стратифікації, але й сприяють їх закріпленню і відтворенню у цифровому просторі. Зокрема, через нерівномірний розподіл видимості та символічних

ресурсів, можна посилювати культурні, гендерні, класові та інші соціальні відмінності.

Здатність до глибокої рефлексії трансформують формати коротких фраз та коротких узагальнюючих висновків, які використовують алгоритми пошукових систем з метою швидкої відповіді на запити користувачів. Короткі відповіді знижують увагу, здатність запам'ятовувати деталі та формують кліпове мислення. Через кліпове мислення людина менше рефлексує і менше включає уяву.

Отже, алгоритмізація цифрового простору впливає на трансформацію атитюдів людини: когнітивних, емоційних, поведінкових. Саме тому цей процес доцільно розглядати як механізм символічного насильства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Д. Символічне насильство. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2016. Випуск 36. С.57-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2018_41_6
2. Слюсар В. М. Насилля як субстанційна характеристика соціальних трансформацій: дис. докт. філософ. наук: 09.00.03. Київ, 2019. 489 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Slyusar-27.06.2019_disert.pdf
3. Черних Г. А. Мова ворожнечі та вороже мовне середовище як загроза соціальної згуртованості. Габітус. 2025. Випуск 70. С.66-69. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208>
4. Чміль Г. П. До проблеми осягнення «символічного насилля» в екранному дискурсі. Культурологічна думка. 2021. №19. С.22-32. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-19-2021-1.22-32>
5. Bourdieu P. Masculine Domination. Stanford: Stanford University Press, 2020. 144 p
6. Gillespie T. Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media. New Haven: Yale University Press, 2018. 280 p.
7. Hickey D., Fessler D. M. T., Lerman K., Burghardt K. X under Musk's leadership: Substantial hate and no reduction in inauthentic activity. PLoS ONE. 2025. Vol. 20, No. 2. Article e0313293. 18 p. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0313293>